

Co wiemy o żubrze?

Żubr od czasu wyginięcia mamutów, jest największym żyjącym ssakiem w Europie, ale jest to jednak gatunek niemal egzotyczny, bo na zachodzie kontynentu został wytępiony tak dawno. W krajach Europy Wschodniej, gdzie prawie od stu lat prowadzona jest z sukcesem restytucja tego gatunku, żubry stały się symbolem ochrony przyrody. Ocalenie tych zwierząt od zagłady jest jednym z największych osiągnięć, jakie człowiek odniósł na polu ochrony zagrożonych gatunków. Po 1919 roku wydawało się, że los żubrów jest przesądzony i, co najwyżej, przez jakiś czas uda się utrzymać w hodowli pojedyncze egzemplarze, jako osobliwość i relikwiny dzikiej przyrody. Dziś żubry występują już w 35 stadach wolnościowych w siedmiu krajach na wschodzie Europy (Białoruś, Litwa, Polska, Rosja, Rumunia, Słowacja i Ukraina), a trwają przygotowania do utworzenia stad w Niemczech, Francji i Hiszpanii.

Warto pamiętać jak restytuowano żubra w Bieszczadach. W polskie Bieszczady powrócił żubr 30 października 1963 roku. W dniu tym do zagrody kwarantannowej w Nadleśnictwie Stuposiany zostało przywiezionych pięć żubrów linii białowiesko-kaukaskiej – 2 z Pszczyny i 3 z Niepołomic. Wśród tych żubrów była tylko 1 krowa, resztę stanowiły byki. W dniu 10 listopada 1963 roku do zagrody zostały przywiezione jeszcze dwa żubry – byk i krowa. W dniu 4 maja 1964 roku wszystkie żubry wypuszczono na wolność. Dały one początek wschodniobieszczadzkiej populacji żubrów. Natomiast populacja zachodniobieszczadzka (również linii białowiesko-kaukaskiej) powstała w oparciu o żubry przywiezione do zagrody kwarantannowej w Nadleśnictwie Komańcza. Jesienią 1976 roku przybyło tam 6 żubrów: 4 z Niepołomic i 2 z Ogrodu Zoologicznego w Krakowie. Żubry te przebywały w zagrodzie aż 4 lata, w trakcie których dowieziono jeszcze 12 dalszych żubrów. Po okresie aklimatyzacji przebywające w zagrodzie żubry wypuszczono na wolność. Miało to miejsce w 1980 roku.

Żubr jest także największym (dorośle byki mogą ważyć ponad 900 kg) dziko żyjącym przeżuwaczem w Europie, który, podobnie jak krowa, posiada żołądek złożony z czterech części, ale znacznie lepiej niż bydło domowe potrafi trawić zdrewniałe tkanki roślinne. Stwierdzono, że jego naturalny pokarm składa się ze 137 gatunków roślin. Przeważają gatunki traw i rośliny zielne, stanowiące około 80% objętości pokarmu ogółem. Pozostałą część naturalnego pokarmu stanowi tzw. żer pędowy, czyli bieżące przyrosty drzew

i krzewów wraz z liśćmi oraz kora gatunków drzewiastych. Żubr zjada też owoce dostępne w lesie lub w pobliżu lasu oraz nasiona, np. żołądź czy kasztany. Ciało żubra jest znakomicie przystosowane do życia w lasach. Klinowaty kształt tułowia i silne nogi umożliwiają sprawne przemieszczanie się w gęstych zaroślach. Oczy, umieszczone głęboko w teleskopowych oczodołach, zabezpieczone są w ten sposób przed uszkodzeniem przez gałęzie. Żubry posiadają bardzo dobry słuch i węch, pozwalające na wykrycie niewidocznych w gęstwinie zagrożeń. Gruba i gęsta sierść umożliwia tym zwierzętom przetrwanie nawet podczas bardzo silnych mrozów. Żubry, podobnie jak bydło domowe, a także bizony, antylopy i owce, należą do rodziny pasterogich. Zwierzęta z tej grupy mają rogi nierozgałęzione, zbudowane z wyrostków kostnych czaszki, zwanych moździeniami, pokryte tzw. pochwą rogową. Rogi rosną w ciągu całego życia i nie są zrzucane co roku, jak poroże jeleniowatych. Po kształcie rogów można odróżnić krowę od byka; u krow są cieńsze i zakrzywione wyraźnie do wewnątrz, a u byków masywniejsze, o końcach tylko nieznacznie skierowanych do wewnątrz.

Ze względu na swą wielkość i siłę żubr nie musi obawiać się drapieżników jedynie niedźwiedź potrafi czasem upolować młodego lub osłabionego żubra. Wilki nawet nie próbują atakować dorosłych żubrów, tym bardziej że stado w takich wypadkach zbija się w grupę bardzo niebezpieczną dla każdego napastnika. Żubr wygląda ociężałe, ale dorosły byk potrafi bez rozbiegu przeskoczyć płot do wysokości 2 metrów, a na krótkim dystansie biegnie znacznie szybciej niż człowiek.

Żubry przez znaczną część roku prowadzą życie stadne, jedynie dorosłe byki przebywają oddzielnie, łącząc się ze stadem na czas rui. Również samice opuszczają stado na kilka dni w okresie wycieleń. Krowa rodzi zwykle jedno, bardzo rzadko dwa cielęta, i to zazwyczaj co drugi rok. Stado prowadzone jest zawsze przez starszą, doświadczoną samicę. Odgłosy wydawane przez żubry, przypominające głębokie pomruki, określane są jako chruczenie.

Ze względu na sposób pobierania i trawienia pokarmu żubry zaliczane są do roślinożerców spասajacych i przeżuwaczy. Przewód pokarmowy żubra jest przystosowany do rozdrabniania, fermentacji i wchłaniania dużych ilości pokarmu pochodzenia roślinnego o wysokiej zawartości włókna. Zwierzęta te spասają zarówno rośliny rosnące w warstwie runa leśnego, na polanach czy łąkach śródleśnych (zioła, trawy, turzycy), jak też pędy drzew i krzewów (żer pędowy) oraz ich korę. Krowy konsumują proporcjonalnie więcej traw i turzyc niż byki, co wskazuje na różnice w strategii pokarmowej obu płci. Preferencje w stosunku do poszczególnych gatunków zmieniają się w zależności od składu drzewostanu, niemniej wiadomo, że chętnie zgryzają wierzbę iwę, grab, jesion, malinę, a w runie leśnym podagrycznik, pokrzywę, ostrożeń. Unikają natomiast zawilców i jaskrów. Chętnie spասują osikę, jesion, grab i świerk. Żubry lubią też żołędzie i buczynę. Niewątpliwie jednak najważniejszym gatunkiem w zimowej diecie żubrów w Bieszczadach jest jeżyna, której łatwostrawne, zimozielone liście i pędy dostarczają pokarmu bogatego w białko, nawet jeśli żubry muszą je wykopać spod śniegu. W Bieszczadach żubry nie są uzależnione od dokarmiania zimowego, poza wyjątkowymi sytuacjami, gdy szczególnie głęboki śnieg uniemożliwia im przemieszczanie się w dół dolin. W takich wypadkach korzystają z siana, sianokiszonki i innej karmy, wykładanej dla jeleniowatych. Pobieranie wody nie jest regularne w dobowym cyklu aktywności żubrów. Stado zwykle korzysta z cieków lub oczek wodnych, a migrujące na duże odległości samce mogą zadowalać się nawet wodą z kałuży. Zimą obserwuje się często łamanie lodu na potokach lub picie wody podchodzącej do wydeptanych miejsc w zaroślach olchowych. Żubry mogą też kilkakrotnie w ciągu dnia uzupełniać wodę, jedząc śnieg. Żerując w czasie powolnego przemieszczania się, zwierzęta zataczają rodzaj pętli wokół penetrowanego arealu, powracając w to samo miejsce po kilku dniach lub tygodniach. Stado, podążając za swoim przewodnikiem, którym jest doświadczona krowa, nigdy nie pozostaje w jednym miejscu przez dłuższy czas.

Wyniki badań przeprowadzonych w Bieszczadach wskazują, że żubr jest wybitnie leśnym zwierzęciem. W zimie las stanowił 93,0% areалу bytowania, latem zaś aż 96,6%. Widoczna jest więc tendencja do częstszego wychodzenia w sezonie zimowym poza obręb lasu. Sezonowe zmiany wykazują też preferencje żubrów, jeśli chodzi o dominujący gatunek drzew w drzewostanie w Bieszczadach latem najsilniej penetrowane były drzewostany bukowe i świerkowe (odpowiednio 61,5 i 10,0%), natomiast zimą: bukowe (44%), sosnowe (23%) i olchowe (20%). Zróżnicowane było też użytkowanie drzewostanów w zależności od stopnia zwarcia koron. W sezonie wegetacyjnym żubry były najczęściej obecne w drzewostanach o niskim zwarciu (68%), gdy w zimie preferowały drzewostany o zwarciu silnym (78%).

W odniesieniu do ukształtowania terenu, bieszczadzkie żubry w sezonie wegetacyjnym najczęściej były obserwowane na wysokości 550- 849 m n.p.m. (92, 9% obecności), a zimą 450 -749 m n.p.m. (98%) . W sezonie wegetacyjnym nie obserwowano żubrów poniżej 450 m n.p.m., a w zimie powyżej 949 m n.p.m. Te różnice sezonowe związane są przede wszystkim z większą pokrywą śniegu w wyższych partiach gór. Z nadejściem wiosny żubry przemieszczają się w kierunku wyżej położonych obszarów, podążając za pojawiającą się stopniowo młodą roślinnością, podczas gdy jesienią przenoszą się w niżej położone rejony, zwykle synchronicznie z pojawieniem się pierwszego śniegu. W obu sezonach żubry chętniej przebywały na stokach niż w dolinach czy na graniach górskich.

Podsumowując, karpackie populacje żubrów przede wszystkim przebywają w ekosystemach leśnych, ale ważny jest też dla nich dostęp do wszelkiego rodzaju otwartych przestrzeni w lesie (polany, halizny, łąki śródleśne) lub w jego sąsiedztwie, umożliwiające tym zwierzętom podstawowy sposób pobierania pokarmu poprzez pasienie się. Dlatego tak istotna dla tego gatunku jest mozaikowata struktura siedlisk, związana też z ukształtowaniem terenu, dająca możliwość znalezienia odpowiedniego pokarmu niezależnie od pory roku. Żerowanie większych ugrupowań żubrów sprzyja, więc utrzymaniu otwartych przestrzeni w obrębie lasu, a więc i zachowaniu poziomu bioróżnorodności. Potrzeby życiowe żubry realizują w obrębie obszaru zwanego arealem, czyli całego terenu, penetrowanego przez nie w ciągu roku. Taki areal, oceniony dla populacji bieszczadzkiej w latach 2001-2008, zmieniał się od 144 do 300 km². W tym czasie liczebność tej populacji zwiększyła się ze 140 do 270 osobników, natomiast jej zagęszczenie zmieniło się jedynie nieznacznie z 0,97 do 0,90

osobnika na km 2. Wykazana została natomiast silna tendencja żubrów do skupiania się. Obszar koncentracji, oceniony jako powierzchnia, w obrębie której prawdopodobieństwo stwierdzenia obecności żubra wynosi 50% (wyniósł zaledwie 1,5% całkowitej powierzchni arealu letniego i 0,7% arealu zimowego).

Bibliografia:

1. Powrót żubra w Karpaty - Kajetan Perzanowski, Edward Marszałek.
2. Raport techniczny z monitoringu zwierząt drapieżnych zachodzących na obszar Bieszczadzkiego Parku Narodowego. Lutowiska, grudzień 2010. Opracowanie, analizy, tropienia zimowe i zbiór informacji punktowych i okazjonalnych: Pirga Bartosz.
3. Monitoring zwierząt drapieżnych zachodzących na obszar Bieszczadzkiego Parku Narodowego w sezonie 2011 / 2012. Opracowanie, analizy: Pirga Bartosz.
4. Niedźwiedź brunatny Lucyna Pściuk.
5. Żubr w Bieszczadach - Piotr Brewczyński.
6. Zwierzęta w Bieszczadach: O zwyczajach wilka słów kilka... - Bieszczady land.